

s. 223–227

ZPRÁVY

5. workshop k vrcholně až pozdně středověkým
keramickým souborům /

Kateřina Doležalová, Jakub Těsnohlídek,

Karel Slavíček & Jana Mazáčková

5. WORKSHOP K VRCHOLNĚ AŽ POZDĚ STŘEDOVĚKÝM KERAMICKÝM SOUBORŮM

(ÚSTAV ARCHEOLOGIE A MUZEOLOGIE, FILOZOFICKÁ FAKULTA, MASARYKOVA UNIVERZITA, MÍSTO KONÁNÍ: PANSKÁ LHOTA)

*Kateřina Doležalová, Jakub Těsnohlídek, Karel Slaviček
& Jana Mazáčková**

Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity od ledna 2012 v Panské Lhotě (kraj Vysočina) pořádá pravidelně workshopy zaměřené na problematiku vrcholně a pozdě středověkých keramických souborů. Zázemí pro účastníky workshopů poskytuje Centrum Masarykovy univerzity v čp. 31.

Cílem workshopů je prezentace středověkých keramických souborů, metod aplikovaných na jejich zpracování a dosažených výsledků v teoretické i praktické rovině. Workshopy doplňuje experimentální výroba keramiky. Workshopy jsou primárně zaměřeny na řešení otázek, spojovaných s keramikou z archeologických výzkumů a metodiku jejího zpracování, přičemž je patřičný důraz kladen na interdisciplinární charakter diskuse (podrobněji viz Doležalová a Mazáčková 2015).

Ve dnech 11. až 14. srpna 2014 se konal 5. workshop k vrcholně až pozdě středověkým keramickým souborům. Hlavními tématy 5. workshopu byly otázky týkající se výpalu keramiky a experimentu v archeologii. Tradičním bodem programu byla prezentace keramických souborů s diskuzí. V rámci workshopu probíhala výroba a výpal keramiky. Účastníci workshopu měli prostor pro vlastní experimenty i výrobu. Program workshopu doplnily exkurze na zámek v Brtnici a na hrad Rokštejn.

Během čtyř dnů se workshopu zúčastnilo přes 30 badatelů, studentů a dalších zájemců o řešenou problematiku. Univerzitní prostředí bylo zastoupeno zaměstnanci a studenty Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Ústavu geologických věd Přírodovědné fakulty Masarykovy univerzity, Katedry archeologie Filozofické fakulty v Plzni, Archeologického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity. Workshopu se dále účastnili zaměstnanci Archaia Brno o. p. s., Muzea Vysočiny Jihlava, Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod, Národního památkového ústavu v Telči, Archeologického ústavu Akademie věd v Praze, Puebla o. p. s. a Základní umělecké školy v Dolních Bojanovicích. Poděkování za výrobu replik středověké keramiky patří Martinovi Cvejnovi.

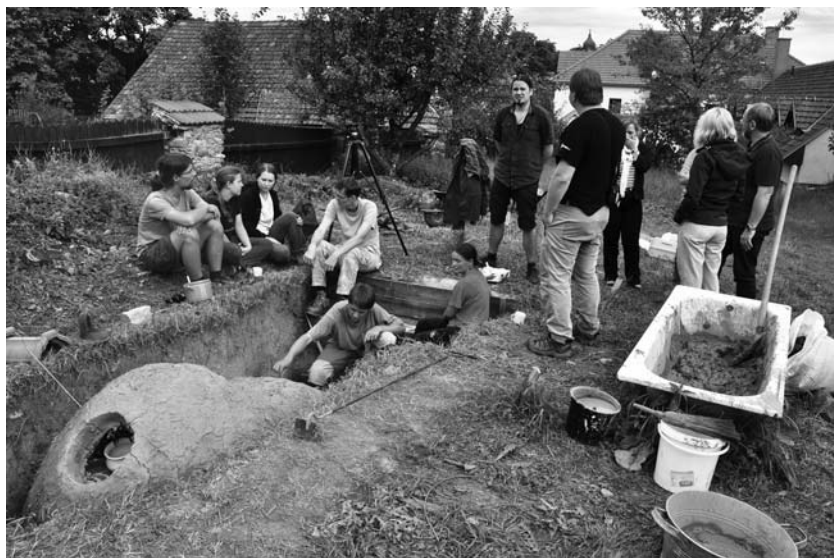
V rámci přednáškové části workshopu zaznělo několik příspěvků. Domácí experimentální tým představil *Výsledky experimentů s výrobou keramiky v Panské Lhotě za rok 2013 a příprava experimentů v létě 2014* (viz obr. 1). Experimentální výrobě keramiky a její prezentaci veřejnosti se zabýval Pavel Macků v příspěvku *Prostředí livinghistory jako platforma pro archeologický experiment*. Kateřina Doležalová a Karel Slaviček prezentovali svoji stáž na Labor für Experimentelle Archäologie

*Mgr. Kateřina Doležalová, Mgr. Jakub Těsnohlídek, Bc. et Bc. Karel Slaviček a Mgr. Jana Mazáčková, Ph.D., všichni Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta MÚ, katkadolezalova@seznam.cz.

Obrázek 1. Účastníci 5. keramického workshopu při přednášce.
Picture 1. Participants of 5th pottery workshop during the lecture.



Obrázek 2. Účastníci 5. keramického workshopu u rekonstrukce středověké hrnčírské pece.
Picture 2. Participants of 5th pottery workshop at reconstructed medieval pottery kiln.



v Mayen. Archeologickým nálezům pecí se věnoval Rudolf Procházka z příspěvku *K systematice středověkých keramických pecí v českých zemích*. Technologii výroby keramiky se zabývali Klára Neumannová a Jan Petřík v příspěvku *Studium formovacích technik na pravěké keramice*. Andrea Koucká shrnula stav poznání novověké keramiky a nastínila možnosti jejího studia. Keramikou z Jihlavy 13.–15. století a její vývoj na vybraném materiálu představil David Zimola.

V rámci přípravy workshopu byla získána hlína ze dvou míst v okolí – z bývalých cihelen v Lukách nad Jihlavou a v Panské Lhotě. Oba jíly byly podrobeny termogravimetrickému a diferenčnímu skenování kalorimetrií, díky kterým můžeme stanovit vhodnost obou materiálů ke stavbě pece i k výrobě nádob. Zpracování hlíny probíhalo roztloukáním, přesíváním či přeplavováním na jemnější materiál (hrubost do 2 mm a do 1 mm). Z upraveného materiálu byly vytvořeny testovací nádoby, které byly během léta podrobeny výpalu v rekonstrukci pece, v jámě a v keramické peci. Kromě lokálních hlín byly pro porovnání polní metodikou (Bočková at al. 2014) testovány i další jíly z různých míst (Chřešovice u Písku, Kežlice, Tupesy u Starého Města, Horní Skřýchov u Jindřichova Hradce).

Pro stavbu pece byl použit základ pece postavené v roce 2013, která se začala rozpadat během výpalu vlivem použití nevhodného materiálu (Bočková, Doležalová, Kochan, Mazáčková, Slavíček a Těsnohlídek 2014). Ke stavbě nové pece byl použit jíl z bývalé cihelny v Lukách nad Jihlavou (viz obr. 2). Pec je rekonstrukcí nálezů středověké hrnčířské pece z Křížové ulice z Jihlavy (Zatloukal 1998). Do pece bylo naloženo kolem sedmdesáti různých velkých nádob. Vyrobeny byly převážně z průmyslově upraveného jílu a dále z testovaných materiálů. Průběh výpalu byl měřen a zaznamenáván. Maximální teplota výpalu se pohybovala mezi 800–900 °C a v závěrečné fázi byla pec uzavřena s cílem dosáhnout efektu zakouření nádob (viz obr. 3).

Snahou organizátorů bude i nadále realizovat workshopy v jednom či dvou ročních termínech a vytvořit tradiční setkávání nad středověkou keramikou. Dalšími cíli jsou pokračování v nastoleném trendu interdisciplinarity hlavních témat a příspěvků, poskytnutí zázemí pro diskuzi nad metodami zabývajícími se výrobou a vývojem středověké keramiky a rozpracování témat možnosti a využití experimentu v archeologii pro přiblížení postupů výroby především středověké keramiky.

EXKURZ: VÝROBA REPLIKY DIAMANTOVÉHO POHÁRU

Diamantovým pohárem rozumíme nádobu z kategorie stolní keramiky s výzdobou, jež může připomínat otisky broušeného drahokamu. Ve skutečnosti se jedná o plošný kolek, jehož základní jednotkou jsou dva vtačené trojúhelníky oddělené méně zahloubeným, většinou svislým žebrem. Časový výskyt diamantových pohárů se dobře kryje s obdobím boomu keramických pohárů v polovině 15. století. Dobře to dokládají stratifikované nálezy z hradu Rokštejn a z Brna, datované do první třetiny až poloviny 15. století, s přesahem do 16. století. Nálezy fragmentů diamantových pohárů nejsou časté. Známe je především ze šlechtických sídel – vedle Rokštejna jsou to hrady Cimburk u Koryčan, Lelekovice a Skály, tvrze Mstěnice a Mohelno – Na Valech, z městského prostředí Brno a Praha. Jeden fragment dia-

Obrázek 3. Nádoby vypálené v rekonstrukci středověké hrnčářské pece.

Picture 3. Vessels fired in the reconstructed medieval pottery kiln.



Obrázek 4. Výroba replíky diamantového poháru – kolkování.

Picture 4. Production of replicas of the diamond jug – application of stamped decoration.



mantového poháru byl nalezen při prospekci zaniklé vsi Zňátky (Slavíček 2012, 71–73).

Předlohou pro výrobu repliky byl nejzachovalejší pohár nalezený při výzkumu hradu Rokštejn (přír. č. 1585/1; viz obr. 4). Tento pohár je vysoký 19,5 cm a má objem 1,24 l, což odpovídá 2,5 českého žejdlíku. Esovité prohnuté stěny poháru jsou opatřeny třemi pravidelně rozmístěnými uchy. Pohár nese pod okrajem výzdobu několika horizontálních rýh a na výduti plošné diamantování, doplněné třemi pásy kolkované výzdoby v podobě cik-cak skládaných trojúhelníků, jejichž strany tvoří dvě řady pěti malých protilehlých trojúhelníků. Kolkovaná výzdoba byla aplikována až po upevnění uch a zavadnutí povrchu nádoby a vykazuje jasné stopy individuality s množstvím nepravidlostí (Slavíček 2012, 71–73).

Repliky obou kolků byly vyřezány ze suchého dřeva lísky obecné ve velikosti 1:1, přičemž jejich výroba nepředstavovala časově nijak náročnou činnost. Diamantový kolek i kolek o dvou řadách pěti protilehlých trojúhelníků byl vyroben v méně než 10 minutách.

Výroba repliky diamantového poháru proběhla na rychle rotujícím kopacím kruhu ve velikosti 1:1, s připočtením 10–15 % objemu nádoby z důvodu smrštění výpalem. Po připevnění uch a aplikaci horizontálního rýhování byly nejprve vytvořeny kolkované horizontální cik-cakové pásy a teprve poté, stejně jako u předlohy, došlo k vyplnění plochy výduti diamantovým dekorem. Jednotlivé otisky kolků byly v případě držení pravou rukou ideálně kladeny od spodu nahoru a z prava do leva tak, aby na sebe žebra kolků vertikálně navazovala. V případě dodržení konstantní hloubky a rozestupu kolků činí plošná výzdoba dojem plastického šestilistého květu. Oproti vytvoření hladkého poháru a vyřezání dřevěných kolků představuje zdobení dekorem nepoměrně časově náročnější fázi výroby. V závislosti na zručnosti a zkušenosti hrnčíře může kolkování trvat od jedné do dvou hodin pracovního času. Replika diamantového poháru byla vypálena s ostatním zbožím v rekonstrukci středověké hrnčířské pece na 800 °C v oxidační atmosféře a poté částečně zakouřena. Při výrobě repliky tak byla úspěšně ověřena možnost provedení výzdoby diamantového poháru jednoduchým kolkem (viz obr. 4).

POUŽITÉ ZDROJE

BOČKOVÁ, Zdeňka, DOLEŽALOVÁ, Kateřina, KOCHAN, Šimon, MAZÁČKOVÁ, Jana, SLAVÍČEK, Karel a TĚSNOHLÍDEK, Jakub (2014): Experimentální výroba keramiky v Panské Lhotě. *Archaeologia historica*, roč. 39, č. 1, s. 119–137.

DOLEŽALOVÁ, Kateřina a MAZÁČKOVÁ, Jana (2013): Zpráva o workshopech: Workshopy k vrcholné až pozdně středověkým keramickým souborům (ÚAM FF MU Brno, místo konání: Panská Lhota). *Archeologické výzkumy na Vysočině 4*, s. 203–205.

SLAVÍČEK, Karel (2012): *Keramické poháry z hradu Rokštejna*. Nепublikovaná bakalářská práce. Brno: Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

ZATLOUKAL, Richard (1998): Středověké hrnčířské pece z Jihlavy a okolí. *Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl věd společenských 11*, s. 26–44.